ELIZABETE ČUKURE

PROFESORS JĀNIS SKĀRDS – ZINĀTNIEKS FIZIOLOGS, ĀRSTS, ŠEFS – KĀDU ES VIŅU PAZINU

Tā bija liktenīga diena, kad mani, pēc RMI beigšanas, nosūtīja Kūrortu pārvaldes rīcībā. Tur, savukārt, laimējās sastapties ar tās toreizējo priekšnieku dr. Eduardu Žeiduru, iecienītu ortopēdu un simpātisku cilvēku.

Rudens pusē man bija jāstrādā Ķemeru, sanatorijā nr. 4. Tā bija izteikti krieviski ebrejiska vide. Slimnieku (toreiz, 50.–60. gados), pareizāk būtu teikt atpūtnieku, kontingents bija no visas plašās Padomju Savienības, tāpat vienīgā sarunvaloda bija krievu valoda. Bija arī atpūtas nami, taču smalkāk skanēja – sanatorija, un cilvēki savās darba vietās sitās vai nost, lai tikai dabūtu ceļa zīmi uz vienalga kādas slimības profila sanatoriju. Protams, Baltija bija kaut kas ekskluzīvs, ārzemēm līdzīgs. Tad te nu bija ko nenoskatīties, kādas bija slimnieku savstarpējās attiecības, kā no tām mainījās viņu pašsajūta, kā tas, savukārt, atsaucās uz mums, mediķiem. Biju vēl ļauži jauna (ne par velti mani bieži uzrunāja par māsiņu), kā arī nepieredzējusi gan medicīnā, gan arī dzīvē, bezgala naīva, uzticējots visiem un – nācās arī vilties. Paldies Dievam, ka uz sanatoriju nr. 4 tiklu norīkots kā aizvietotāja uz kursiem nosūtītajam dr. Mihailam Malkielam (tam pašam, kas pēc gadiem kļuva par sanatorijas “Jaunķemeri” vadītāju un vēl šodien piepilda savu namu galvenokārt ar tūristiem no Izraēlas).

Ziemā četrus mēnešus atkal biju Rīgā, jo “Stradiņos” mācījos terapijas kursus pie prof. Nikolaja Skujas un dr. Laimas Kazmeres. Šajā laikā es iemācījos analizēt slimnieka stāstīto, saistīt to ar objektīvām atradnēm un, visbeidzot, sākt pašai patstāvīgi domāt.

Pienāca pavasaris un dr. E. Žeidurs, kā jau agrāk bija solījis, mani nosūtīja darbā uz nule kā uzcelto Ķemeru sanatoriju nr. 5. Taisni neticami, ka šoreiz celtnieki vārdu turēja (par dr. E. Žeiduru es nešaubījos). Aizbraucu, lai dotos ar iesniegumu pie galvenā ārsta, kas toreiz bija Arkādijs Dūdelzaks. Neatceros, vai todien tikāmies.

Toties atmiņā saglabājusies saruna ar galvenā ārsta vietnieku medicīnas jautājumos dr. Jāni Skārdi. Plečīgs, virs vidēja auguma, jauns, pievilcīgi vīrišķīgs, labirdīgām acīm, ko aiz bieziem brillu stikliem tomēr izdevās pamanīt, mazliet nervozām kustībām, steidzīgs klausītājs, bet ar īpašu talantu apveltīts runātājs – tāds bija pirmais iespaids par dr. Skārdi. Mūsu tikšanās notika sanatorijas kantorī, kas atradās pagaidu telpās vecā vasarnīcā. Dr. Skārds sēdēja pustumšā vidusistabā aiz samērā nobružāta galda, virs kura bija pakārtā liela izmēra reprodukcija, kas vēstīja

par mūžam dzīvā Ļeņina rūpēm un gādību par mums visiem (dižais vadonis bija izslēgjis visā augumā, izstiepis uz priekšu roku un kaut ko dedzīgi klāstīja cilvēku pūlim). Telpā tiešā un pārnestā nozīmē oda pēc naftalīna. Laikam jau šis fons īpaši izcēla netipiski azartisko dr. Skārda pierunāšanas un pārliecināšanas māku, pūloties man iestāstīt, ka ārsta darbs sanatorijā ir bezmaz visinteresantākais, visnozīmīgākais medicīnas jomā, nerunājot par plašām iespējām strādāt zinātniskās pētniecības darbu. Ieaudzinātā bijība pret vecākiem cilvēkiem un priekšniecību ilgus gadus manī radīja skolniecisku paklausību, ko pati ienīdu, taču netiku no tās vajā. Toreiz ar neizpratni un reizē izbrīnu vēroju dr. Skārdi, kas aizgūtnēm ņēmās mani pārliecināt par sanatorijas darba neapmieramo nozīmīgumu. Biju gauži apjukusi, klausoties izteiksmīgā, visnotaļ argumentētā kurortoloģijas darba slavināšanā. Ar laiku sapratu, ka šis cilvēks bija apveltīts ar izcilām organizatora un oratora spējām, ko papildināja viņa aizrautīgi pārliecinošā nākotnes vīzija, kam grūti bija nenošaut un kas piesaistīja darbā ne vienu vien jauno ārstu un nelika tam vilties. Darbs sanatorijā nekad īpaši nekotējās, taču saturs un maniere kā dr. Skārds man uzbūra strādāšanu šāda tipa iestādē, ko varēšu apvienot ar slimnieku izpēti zinātniskā jomā, izmantojot iespējas darboties ZA Kurortoloģijas sektorā, ko vadīja profesors Pjotrs Davidovičs Perlī, bija vilinoša. Nebija jau arī izvēles, un tā no 1959. gada vasaras līdz pat 1998. gada pavasarim, kad dakteris (kas nu jau sen bija pārtapis par izcilu zinātnieku fiziologu, kļuvis par Latvijas Kardioloģijas institūta direktora vietnieku zinātniskā darbā) pārcēlās uz Veļu valstību, man bija iespēja visus šos garos gadus strādāt līdzās šim talantīgajam, erudītajam, raksturā bezgala daudzšķautņainajam cilvēkam (līdz 1962. gadam Ķemeros, pēc tam Rīgā, LEKMI, bet no 1977. gada – Kardioloģijas institūtā).

Vairākums no mums, toreiz strādājošiem sanatorijā, dzīvoja Rīgā, un mēs ik rītu un vakaru veselu stundu pavadījām elektriskajā vilcienā, lasot medicīnisko vai arī citu literatūru, plāpājot ar kolēģiem, dažai “brudierējot”, vai vienkārši snaužot, citkārt arī klusībā apcerot dzīvi, vai gremdējoties romantiskā iztēlē. Kā nekā – tas bija mūsu jaunības laiks. Atceros kādu aukstu ziemas rītu. Ķemeros izkāpām no vilciena vesels bariņš un devāmies uz darbu. No mūsu sanatorijas Kurortoloģijas sektora divstāvēgais nams atradās 2–3 min. attālumā. Profesors Perlī savas darbadienas vadīja pārsvarā tieši tur. Izņēmums bija tās stundas, kad bija slimnieku konsultācijas sanatorijā. Dr. Skārds, kas vienlaikus bija arī sanatorijas galvenā ārsta vietnieks medicīnas jautājumos, pamatā strādāja par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku Kurortoloģijas sektorā, tādēļ parasti viņi abi tieši no vilciena taisnā ceļā devās turp. Arī es biju paguvusi kļūt par “divu kungu kalpu” – biju Latvijas Eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūta (LEKMI) neklātienes aspirante un vienlaikus strādāju sanatorijā, cenšoties savākt pēc iespējas lielāku tematisko slimnieku materiālu savai disertācijai. Torīt, salam kniebnot vaigos un ausīs, mēs visi trīs uzkāpām Kurortoloģijas sektora otrajā stāvā, kur atradās profesora kabinets. Pēc neilga laika iegāju turp, lai pateiktu, ka dodos uz sanatoriju. Profesors Perlī un dr. Skārds bija iekarsuši kādas problēmas risināšanā. Abi stāvēja kabineta vidū, atpogātos ziemas mēteļos, cepures bija nomestas uz rakstāmgalda, bet cimdi

Profesors Jānis Skārds (otrais no labās) ar saviem kolēģiem
1997. gada Jāņos

izdaiļoja sektora lepnumu – tiem gadiem moderno 8 kanālu firmas “Kaiser” EEG aparātu. Man viņi nepievērsa nekādu uzmanību, bet turpināja dedzīgi aizstāvēt katrs savu viedokli kādā zinātniskā jautājumā. Darba dienas beigās atgriezās laboratorijā, lai paņemtu tur palikušos papīrus. Kāpjot augšā, izdzirdu pazīstamas balsis. Tātad viņi vēl nebija aizbraukuši. Pieklaudevījusi pie kabineta durvīm un iegājusi iekšā, ieraudzīju to pašu ainu, kas bija no rīta. Viņi abi joprojām dedzīgi debatēja un laikam pat nejuta, ka nav paguvuši šajās garajās stundās novilkt mēteļus. Šķiet, ka es viņus iztraucēju un reizē arī atgriezu “laikā un telpā”, jo, paskatījušies pulkstenī un sapratuši, ka ir jau krietna pēcpusdiena un jādodas uz staciju, viņi aizpogāja mēteļus, uzvilka galvā ausaines un, turpinot stundām ieilgušās sarunas, lēnām gāja lejā pa kāpnēm. Aizrautīgi debatēt un apspriest zinātniskas problēmas, kā arī politiskus jautājumus, bija abu aizraušanās. Dažkārt tika “preparēti” arī kolēģi, viņu raksturi, un parasti tie bija trāpīgi novērojumi.

Laikam tas bija 1960. vai 1961. gads, kad sanatorijai bija vajadzīgs ārsts ķirurgs. Gribētāju, īpaši jau konsultantu netrūka. Dr. Skārds neuzkrītoši, bet taktiski un virtuozi panāca, ka darbā tika pieņemts kādreiz slavenais Irlavas ārsts, gleznu kolekcionārs Krišjānis Katlaps, kas tikko kā bija atgriezies no izsūtījuma Sibīrijā. Viņa plašā gleznu kolekcija visus garos padomju gadus bagātināja Tukuma muzeja krātuvi. Jācer, ka nu, beidzot, tā atradusi veco mājvietu pie patiesajiem mantiniekiem. Taču toreiz, padomju laikā, K. Katlapa, gandrīz vai “tautas ienaidnieka” pieņemšana darbā, bija diezgan riskants pasākums. Jānis Skārds, kas nāca no inteligentas, patriotiskas ģimenes, bija dzimis diplomāts, ko vienīgi reizēm traucēja pārlietu lielā emocionālā izpausme.

Vide bieži nosaka mūsu izturēšanos. Tomēr pamatā cilvēks jau nevar no sevis aizbēgt. Mēs gan cenšamies savu varoni (parasti gan iedomu) ieraudzīt sev vēlāmā izgaismojumā, rīkojamies saskaņā ar mūsu izpratni. Ja tas nenotiek, esam visai pārsteigti, pat vilušies. J. Skārds pēc sava rakstura bija pretrunīgs, neprognozējams – reizēm eksplozīvs, reizēm, gan, tiesa reti, sev netipiski noslēgts, nerunīgs. Taču gadījās, ka dažkārt viņa rīcība bija nemotivēta, pašam vien zināmu iemeslu vadīta. Tā, reiz, kad vēl visiem mums darba telpas bija arī Altonavas ielā, LEKMI, Šefs (kā mēs visi laboratorijas darbinieki viņu dēvējām), uzbruka mums abām ar laboranti, ka neesam atdevušas savu rakstāmgaldū kādam jaunam, viņaprāt daudzsoļam laboratorijas darbiniekam, kas to mums bija lūdzis. Taču galds bija vajadzīgs mums pašām, bet jaunpieņemtais darbinieks mūsu izpratnē bija lecīgs zaļknābis. Sākumā Šefa reakciju uztvērām ar humoru, taču, kad redzējām, ka viņš ir noskaities ne pa jokam un paceltā balsī mūs abas kā tādas skolnieces strostē, pārņēma pavisam savāda sajūta. Tā bija viena no retām reizēm, kad Skārds bija kļūdījies cilvēka rakstura noteikšanā. Lolotais darbinieks, kam bija visas dotības kļūt par vadošu zinātnieku, vēlāk sevi atklāja kā neapdomīgu plāpu, pat intrigantu, kam par iemeslu bija lielā tieksme uz alkoholu. Reizēm Šefs mēdza idealizēt kādu jaupienākušo potenciālo zinātnieku. Vilšanās bija traumējoša, kas ar laiku radīja zināmu piesardzību jaunu audzēkņu vai topošo zinātnieku izvēlē. Taču tas tomēr viņam netraucēja radīt savu fiziologu skolu un izaudzināt ne vienu vien talantīgu zinātnieku.

Skārdam piemita izteikti ātra reakcija un uztveres spēja. Grāmatas viņš it kā nelsīja, bet likās, ka acis fotogrāfē lappusi pēc lappuses. Viņš spēja visu nepieciešamo atsijāt no mazsvarīgā, kā kuļmašina graudus no pelavām. Zinātniskās idejas iekrita viņa apziņā kā tādi meteorīti. To realizēšanai – eksperimentālam darbam, literatūras izpētei – viņš nodevās kā azartisks sportists. Gadiem ejot, šis azarts palika vairāk teorētiskā plāksnē. Grūti pateikt, vai tas bija dzīves apliecinājums filozofiskai koncepcijai par jēdzieniem “svarīgs, nozīmīgs, vajadzīgs”, bet habilitēta doktora grādu Skārds ieguva tikai Latvijas valsts Neatkarības gados.

Piemita jau viņam arī laba porcija “pozitīva” slinkuma. Atceros, cik parazitiski mēs to veicinājām. Ar viņu varēja runāt gandrīz par jebkuru tēmu un polemizēt stundām ilgi. Tie bija interesanti, neaizmirstami brīži gan man (ik reizes pēc garākām sarunām ar Šefu jutos bagātāka, aizvien ko jaunu uzzinājusi), gan mums visiem laboratorijas neoficiālās kopā sanāksšanas reizēs, svētkos (arī padomju gados iemānījāmies svinēt Ziemassvētkus, Lieldienas un, protams, Šefa vārda dienu – Jāpus, bet tā kā dzimšanas diena Skārdam bija 6. novembrī, tad varējām “atšķēst” pat Oktobra svētkus). Parasti šādas kopā sanāksšanas bija jo īpaši interesantas, kad vēl visi bijām jauni un jautri, tad tās bija arī amizantas un gaidītas.

Skārdam piemērots triviālais apzīmējums – enciklopēdiskas zināšanas. Un tas nav pārspīlēti teikts. Reiz 70. gados, atgriezusies no komandējuma Maskavā, kur pēc garas rindas izstāvēšanas, lai iekļūtu franču impresionistu izstādē Puškina muzejā, gribēju palieļties ar redzēto, Šefs mani pārtrauca pusvārdā, lai nolasītu bezmaz veselu lekciju par impresionistiem, pagūdams arī mani noeksaminēt par Degā balerīnām, Kloda Monē aināvām u. tml. Viņa spriedumi visās jomās bija argumentēti, taču bieži samērā kategoriski, kas ne vienu vien kaitināja. Tāpēc arī sanāca strīdi, draudzīgi un arī mazāk draudzīgi. Tomēr jāatzīst, ka vairākumā gadījumu Skārdam bija taisnība, ko tikai vēlāk sapratām. Fantastiskās bija viņa zināšanas literatūrā un vēsturē, kas izcēlās ar apbrīnojamu atmiņu faktoloģijā. Gandrīz neklūdīga bija viņa orientācija un izpratne politikā, ko apstiprināja atkārtoti disputi ar Valdi Birkavu, ko 90. gadu sākumā praktizēja svētdienas rītos Latvijas Radio 1. programma. Ļoti gudrs, erudīts, inteligents – tā varētu īsumā raksturot šo izcilo zinātnieku fiziologu.

Zinātnisko problēmu risināšana reizēm atgādināja šaha spēli, ko arīdzan Šefs perfekti pārvaldīja. Apkopojot iegūto novērojumu analītisko izklāstu, Skārds iztēlēja jau redzēja to kopsakarību un gala rezultātu. Tē gan jāatzīmē, ka literārā, precīzāk – vārdiskā formulējuma meklējumos ar audzēkņiem disertantiem nereti radās ilgstoši disputi, pat kaislīgi strīdi. Lielākoties jau viņam bija taisnība, taču tobrīd to neatzinām, jo bijām ar krietnu devu pašapziņas (kas nebūt nav peļami), bet galvenais, laikam jau tā bija nepatika un slinkums uzraktīto vēlreiz un vēlreiz pārlabot. Vārds “radošs” jau sen ir devalvējies, tomēr attiecībā uz Šefu citu apzīmējumu viņa ideju, domu, iegūto eksperimentālo materiālu zinātniskai interpretācijai nebūs iespējams atrast.

Bija arī kuriozi atgadījumi. Reizi mēnesī notika institūta zinātniskās padomes sēdes, kurās mums visiem bija jāpiedalās. Tas varēja būt vēl 60. gadu beigās, kad

LEKMI notika kārtējā sēde. Dienas kārtībā bija profesores Ksenijas Skulmes atskaite par viņas vadītās Uztura laboratorijas darbu. Pēc profesores ziņojuma sekoja vairāki jautājumi, debates, pārrunas. Arī mūsu Šefs cēlās kājās, lai izteiktos par profesores referātu. Nezinu, vai vainīgs bija satraukums, kas parasti viņu “nesavažoja”, taču pēkšņi dr. Skārds piemirsa profesores Skulmes laboratorijas nosaukumu. Un, kā jau tas parasti mēdz būt šādos gadījumos, jo intensīvāk cenšamies aizmirsto atcerēties, jo lielāks aug augumā satraukums par nespēju atrast vajadzīgo vārdu, izmisīgi veltīgās pūles atspoguļojas saspringtajā un piesārtušajā sejas izteiksmē. Tāds pietvīcis un satraucies bija arī Šefs, kad beidzot tomēr it kā atpāņš vai arī aizmirstības migla izklīda, un pēc ieilgušās pauzes viņš pateica “pārtikas laboratorija”. Zāle, kas no garlaikotas vienmuļības bija atmodināta, spurdza aizturētos smieklos: nodēvēt cinčjamās, majestātiskās profesores Ksenijas Skulmes Uztura zinātniskās pētniecības laboratoriju par pārtikas laboratoriju, bija nedzirdēta pārdošība. Šo gadījumu, kas bija nevainīgs misēklis, profesore Skulme atcerējās līdz pat aiziešanai mūžībā un, satiekoties ar mūsu Šefu, viņa sveicienu atņēma vien ar tikko manāmu skropstu kustību.

Šodien zinātnieki brauc komandējumos, pedalās konferencēs ārzemēs, maksādami par to bargu naudu vai arī meklē sev sponsorus, kas vismaz daļu izdevumu segtu. Toreiz, padomju gados, uz ārzemēm sev ceļu varēja izlauzt retais, kas vai nu patiesi bija zinātnes alpinistu izlasē ticis, vai arī bija pseidozinātnieks – izlūks. Toties mums, zinātniskās pētniecības institūtu ierindas darbiniekiem, bija iespējams krustām šķērsām izbraukāt visu plašo padomju “dzimteni”. Atceros zinātnisku konferenci, kas notika Minskā 1961. vai arī 1962. gadā. No mūsu institūta piedalījāmie mēs trīs – prof. Perlī, dr. Skārds un es. Parasti iepriekšējā vakarā pirms konferences pēdējās darba dienas tika rīkotas t.s. draudzīgas vakariņas ar neiztrūkstošiem tostiem par turpmāku zinātnisku sadarbību. Šajā jomā allaž nepārpēti izcēlās gruziņi, taču arī krievi centās neatpalikt. Lai neaizvainotu namatēvu viesmīlību, arī daļējiem atturībniekiem nācās pievienoties bezgalīgo tostu sērijai. Profesors Perlī bija pieskaitāms šai laužu kategorijai, bet acīmredzot tajā reizē laikam jau iznāca pacilāt glāzīti. Pēc saviesīgā vakara atgriezāmie viesnīcā. Profesors Perlī ar Skārdu bija izvietoti kopā vienā numurā. No rīta profesors bija nerunīgs, Skārds – noslēpumaini smīnēja. Saprotams, ka mani tirdīja ziņkāre, kas iepriekšējā vakarā bija noticis. To uzzināju krietni vēlāk. Izrādās, ka pēc atgriešanās viesnīcā, profesors sadomājis iet vannā. Skārds jau bijis gultā un laidies miegā. Pēkšņi atskārtis, ka profesors jau labu laiku kā devies uz vannas istabu, no kurienes nenāk ne mazākās skaņas. Skārds meties turp. Par laimi durvis nav bijušas aizslēgtas. Skats esot bijis aizkustinošs: profesors saldi gulējis tukšā, slapjā vannā, jo vannas aizbāznis bijis nepilnīgi ielikts. Par šo atgadījumu vēl pēc daudziem gadiem Skārds, būdams labā noskaņojumā, mēdza stāstīt, apvīdams to ikreiz ar jauniem “mini” izpušķojumiem. Leģenda nonāca arī profesora ausīs. Pusdusmīgs, izlikdamies gauži netaisni apvainots, viņš visiem centās ieskaidrot, ka vienkārši “pieņēmis vannu”, nebūt neesot aizmidzis, ūdens arī bijis vannā, bet Skārds to nav redzējis. Mēs, klusi smīnēdami, izlikāmies, ar noticam šai viņa stāsta versijai.

Draudzīgs šaržs, “pavilkšana uz zoba” bija Šefa iemīļota poza vai arī paš aizsargāšanās vairogs, jo par sevi viņš nestāstīja, vai arī ļoti skopi. Gadiem ejot, Skārds kļuva atvērtāks, īpaši, kad sevi pieteica nopietna sirds un asinsvadu kaite. Mēs, laboratorijas cilvēki, centāmies viņu pārliecināt pievērst savai veselībai lielāku, nopietnāku vērību. Taču pat mājiniekiem neizdevās viņu noturēt kaut cik saudzējošā režīmā ilgāk par divām, trim dienām.

Apveltīts ar spēju visu gan ātri uztvert, gan iegaumēt, kumulēt aizvien jaunas idejas, ko gribēja redzēt arī dzīvē realizējamies, enerģisks, orientēties spējīgs gandrīz visās dzīves un darba jomās, tāds Jānis Skārds, nu jau profesors, emeritētais medicīnas doktors palika līdz pat savai aiziešanai mūžībā.

Mēs bijām lepmi, ka varējām sevi dēvēt par Skārda cilvēkiem. Aizvien būs brīži, kad kaut ko nāksies pieciest, ar kaut ko būt nemierā, taču vairākums no mums saprata, ka maize nemēdz būt bez garozas.

Vēca un neapstrīdama ir patiesība, ka cilvēks dzīvo, kamēr viņu atceras. Tālab arī gribēju atstāt kādu atmiņu fragmentu par profesoru Jāni Skārdi, ar kuru nācies būt kopā ikdienas darbā daudzus garus gadus. Tas ir vienīgais, ko varu izdarīt, lai palīdzētu saglabāt viņa piemiņu. Viņš, protams, būtu pelnījis daudz lielāku godu, bet tas jau ir cits jautājums.

Patiesās vērtības bieži saprotam ar laika nobīdi. Bet, lai nenāktos gausties par atmiņu, kas nebūt nav bankas seifs ar garantētu drošību, lietderīgi dažkārt pierakstīt šķietamus ikdienas sīkumus, ko parasti saprotam mazliet par vēlu. Un tā arī man atlika tikai un vienīgi rakties tālos atmiņas nostūros, noraust laika tīmekļus un censties restaurēt vēstures epizodes, kas iestiepjas vairāku gadu desmitu pagātnē.

Profesora Jāņa Skārda zinātnieka – asinsrites fiziologa – devums zinātnē ir izcilš, un tas joprojām gaida savu patieso novērtējumu.

Jānis Skārds – Boss, Doctor, Professor, Scientist Physiologist – as I Knew Him (Summary)

By Elizabete Čukure

Author worked many years (1958–1998) together with professor Jānis Skārds and remembers things such as when by that time he as a deputy head of the clinic hired her creating a dynamic image of the scientific work, everyday work of Janis Skards in clinic and his first steps in physiology.

She describes how fanatically he devoted himself to science. Remembers as he once spent all day (from early morning till late noon) together with professor P. Perlī discussing some questions without noticing that they still had their coats on. When later in the noon author entered the office both gentlemen took a glance at their watches, put on their hats, closed their coats and went on to the train station of Kemerī to head to Riga. J. Skards had universal encyclopedic knowledge. He was intelligent in art, literature and even held discussions with ex-Foreign Affairs

Minister Valdis Birkavs on politics J. Skards was a head of Blood-circulation physiology laboratory, created his school of physiology, managed many scientific researches. He was a person highly intelligent and cultural from whom we all at laboratory could learn. High demands from him and others did not allow to listen to suggestion – take care of your health. J. Skards did not reach age of 70, but his scientific legacy is still analyzed and receiving compliments.

Elizabete Čukure, Dr. med.

“Zariņi”, Vaives pag., Cēsu raj. LV-4136

Tel. 4150216, mob. 9128353